

PISARZ VEL APOSTOŁ PIÓRA

Kogo można zwać pisarzem w ścisłym tego słowa znaczeniu? Bez wątpienia tego, kto *ex professo* zajmuje się pisaniem dzieł iiterackich albo naukowych. Czy także tego, kto pozostawił po sobie jakieś pisma sporządzane w różnym celu i stylu, motywowany określonymi okolicznościami? W jakim sensie bł. Honorat może być zwany *pisarzem*? A może raczej powinien być zwany *apostołem pióra*? Te pytania narzucają się z mocą wobec wyznaczonego programem tematu.

Wydaje się, że dobrym punktem wyjścia dla tej refleksji jest notatka bł. Honorata z rekolekcji w 1886 r., w której wyznaje: „Przy Mszy świętej przedstawił mi się jako wielki dar: pisanie; byłem pobudzony do wdzięczności, postanowiłem przynamniej 3 godziny co dzień obracać na pisanie dla chwały Bożej”¹. Dziesięć lat później w postanowieniach rekolekcyjnych – w kontekście rozmyślania o powołaniu apostołów – zapisał: „Zrobię umowę z P. Jezusem, że ile razy pracować będę czy to w konfesjonale, czy to pisząc listy vel inne rzeczy, czy to do druku, żeby zawsze było to dowodem miłości Bożej”².

Jak znajdował czas na wywiązywanie się z tej duchowej umowy, ujawnia m.in. wypowiedź brata Pawła Litwińskiego: „Kiedy bywałem u Ojca w sprawach Zgromadzenia, chętnie słuchał i udzielał rady, lecz gdy zauważył, że rozmowa odchyła się od rzeczy, rozpoczynał pisanie, dając znać, że sprawa załatwiona”³.

¹ H. Koźmiński, *Notatnik duchowy*, red. G. Bartoszewski, Warszawa: Wicepostulatura Sprawy Kanonizacji Bł. Honorata Koźmińskiego, 1991, s. 377.

² Tamże, s. 404.

³ P. Litwiński, *Odpowiedzi na pytania kwestionariusza w sprawie Przew. Ojca Honorata z Białej Podlaskiej*, s. 32, cyt. za: G. Filipiuk, *Świętość Honorata w opinii braci*

Kto doznał autentycznego nawrócenia, ten potrafi „wyłączyć się” z wielu spraw, które innym wydają się absorbujące i konsekwentnie zajmować się tym, co uznał za prawdziwie cenne. W błogosławionym Honoracie potwierdza się prawda, którą J. Ratzinger wskazywał jako podstawę odmiany życia: „Człowiek musi się wewnętrznie odwrócić, aby dojrzeć jak wiele traci z tego, co istotne, gdy idzie za swym ciężeniem naturalnym. Musi się odwrócić, aby poznać, jak jest ślepy, gdy wierzy tylko temu, co widzą jego oczy”⁴.

1. Spuścizna pisarska bł. Honorata – ilość i forma

Ilość pism Błogosławionego jest zadziwiająco obfita, w sumie prace drukowane i rękopiśmienne obejmują kilkaset pozycji⁵. Ich różnorodna forma jest nie mniej imponująca: powieści, traktaty, katechizmy⁶, listy, kazania, ustawy i konstytucje, modlitwy i nabożeństwa – nie licząc tych pism, które sporządzał i redagował jako sekretarz prowincjała. Szczególną pozycję w tej spuściźnie zajmuje *Notatnik duchowy*, pisany niemal do końca życia, z wyraźną intencją zdyscyplinowania swego życia zakonnego. Bł. Honorat wyznaje, że dla pożytku duszy rozpoczął „spisywanie tych wrażeń

i siostr, w: *W szkole świętości błogosławionego Honorata*, red. T. Płonka, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, Zakroczym: Centrum Duchowości „Honoratianum”, 2008, s. 123. Paweł Leonard Litwiński, przełożony generalny Braci Sług Maryi Niepokalanej, znał o. Honorata przez 20 lat (1895-1916), był codziennym świadkiem jego życia, szczególnie w czasie choroby, był też obecny przy śmierci.

⁴ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włodkowska, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znaki, 2007, s. 48.

⁵ Zob. M. Mazurek, *Bibliografia prac o. Honorata Koźmińskiego kapucyna (1829-1916)*, „Nasza Przyszłość” 1968, t. 28, s. 24-38. Autorka opisuje 165 pozycji (edycje z lat 1858-1934), informując poza tym o tomach korespondencji, kazań, ustaw, których w tym zestawieniu nie uwzględniła.

⁶ H. Koźmiński, *Katechizm życia doskonalszego, czyli o doskonałości cnót*, b.m., 1896; tenże, *Katechizm zakonny*, b.d.m.; tenże, *Katechizm zakonny na użytek nowicjatu*, b.d., mps, AWP IIC – por. M. Szymuła, *Źródła i charakterystyczne elementy duchowości zgromadzeń honorackich zawarte w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1999, R. 12, z. 1, s. 232.

i postanowień”, pragnąc „szczerze życie [...] odmienić, a te postanowienia za fundament [...] reformy uważać, do którego by[m] się zwracał zawsze przez całe życie, nie odmieniając nic z tego, chyba na lepsze”⁷. Mała książeczka (15 x 10,5 cm, oprawiona w brązową skórę), pisana bardzo drobnym pismem, rozplanowana jest w częściach, zdobiona wklejonymi obrazkami i zdjęciami. Dzieło o tyle cenne, że tajniki duszy – spisywane zwykle czarnym atramentem – w ważniejszych miejscach zaznaczone zostały czerwonym albo niebieskim atramentem, a nawet własną krwią (zob. strony 601, 603, 605, 608-609). W 2009 r. notatnik ten został poddany gruntownej konserwacji, oczyszczony i oprawiony na nowo, przy okazji dokonano też digitalizacji (firma Foto Liner z Warszawy)⁸.

Nie wydaje się możliwe w jednym opracowaniu wyczerpująco wskazać na wszystkie pisma Honorata Koźmińskiego, nie mówiąc już o ich omówieniu krytycznym od strony zawartości, języka i stylu albo materiału źródłowego, na którym się opiera. To zadanie dla wielu badaczy i znawców zagadnień zawartych w poszczególnych pismach. Poprzestając na ogólnych zestawieniach i informacjach zadowolimy się zarysem opisu tych zasobów, których autorem jest Błogosławiony.

Do jego, wciąż jeszcze niezbyt rozpoznanej, spuścizny zaliczają się tak monumentalne dzieła, jak:

- *Powieść nad powieściami*, Włocławek, seria I: *Historia miłości Bożej względem rodu ludzkiego*, 1909 (ss. 390); seria II: *Opowiadanie o miłości Bożej w życiu publicznym Jezusa*, 1909 (ss. 400); seria III: *Opowiadanie o miłości Bożej w cierpieniach Jezusa*, 1910 (ss. 399); seria IV: *Opowiadanie o miłości Bożej w uwielbieniu Jezusa*, 1910, (ss. 491). Powieść obejmuje zatem około 1700 stron i w sposób niezwykle wyczerpujący usiłuje „wciągnąć” czytelnika w głębie miłości Bożej, któ-

⁷ H. Koźmiński, *Notatnik duchowy*, s. 9.

⁸ Zob. G. Fliipiuk, *Notatnik duchowy bł. Honorata Koźmińskiego*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2009, nr 1-2 (28-29), s. 210-218.

ra stanowi początek i finał całej rzeczywistości⁹ i dziejów ludzkich.

- *Święty Franciszek Seraficki. Jego życie, wielkie dzieła, duch, dary, pisma i nauki, i ich odbicie w naśladowcach jego*, t. 1-4, Warszawa 1901-1913¹⁰; edycja liczy ponad 2300 stron.
- *Czym jest Maryja? Czyli zbiór tajemnic, przywilejów, łask, cudów i uwielbień Przenajświętszej Bogarodzicy według dni roku ułożony*. Wydano drukiem jeden tom: Kraków 1885 (ss. 345 + XXVI + 9 nlb); inna edycja pod tym samym tytułem: t.1, cz. 1, Kielce 1904 (ss. XXX + 334). Pozostałe 51 tomów pozostaje nadal zachowane w rękopisie – jest to ponad 33400 stron formatu 18 x 22 cm (75 zeszytów)¹¹. Dzieło, nad którym Błogosławiony pracował niemal 30 lat, miało stać się pomnikiem ku czci Niepokalanego Poczęcia¹². W jego zamyśle miała to być swoista encyklopedia maryjna, ukazująca się w zeszytach-rocznikach, w sumie 52 tomy odpowiadające ilości tygodni w roku. Bardzo rzetelnie dobierał materiał źródłowy, jak sam stwierdza: „Powydobywałem ze starych dzieł najważniejszych rzeczy, o których nikt u nas nie wie”¹³. Wspierały go w trudzie wyszukiwania i tłumaczenia materiału różne członkinie jego zgromadzeń, nade wszystko: Sługa Boża Aniela Róża Godecka ze Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi (fabryczna), Stefania Teresa Łuczyczna (tercjarka), Jolanta Bronisława Muśkiewicz (fabryczna), Stanisława Elekta Muśnicka (westiarka Jezusa), Anna

⁹ O metodzie „wciągania” czyteńnika XIX-wiecznej powieści w zagadnienia dia autora ważne – zob. opracowanie ks. prof. J. Królikowskiego w niniejszym tomie.

¹⁰ Cztery tomy wydano drukiem i później zdigitalizowano – są umieszczone w Wirtualnym Księgozbiorniku Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, zob. <http://digital.fides.org.poi/diibra> [dostęp: 12 X 2017].

¹¹ Por. Z. Kratochwil, *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn w klasztorze zakroczymskim (1864-1892)*, „Studia Płockie” 1999, t. 27, s. 190.

¹² Por. G. Bartoszewski, *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, „Saivatoris Mater” 2004, t. 6, nr 4, s. 365.

¹³ H. Koźmiński, List 113 do Ludwika Górskiego z 12 IX 1907 r., w: *Pisma*, t. 13, *Listy do różnych osób 1857-1916*, oprac. H.I. Szumił, Warszawa 2001, s. 202-204.

Elekta Saińkiewicz (fabryczna), matka M. Eiżbieta Stummer (felicjanka) i inne¹⁴. W kontekście stułecia objawień fatimskich, gdy nasza pamięć ożywia się myślą o ostatecznym triumfie Niepokalanego Serca Maryi, wydaje się powinnością postulowanie prac nad krytyczną edycją tego dzieła (z odpowiednimi komentarzami i uzupełnieniami).

Taka obfitość refleksji maryjnej stanowi wyraz szczególnej więzi bł. Honorata z Maryją, którą od młodości czcił i której przypisywał łaskę swego nawrócenia. Przypieczętował ją aktem oddania się w niewolę (1867) i zobowiązaniem do szerzenia Jej czci: „ofiaruję Ci wszystkie usiłowania, jakie czynić będę w kazaniach, naukach, spowiedziach, listach, konferencjach i piśmiennych pracach moich, a szczególnie w tym dziele [...], w którym chciałem światu przedstawić «Czem jest Maryja dla Boga, dla Kościoła i dla każdej duszy». W tych wszystkich pracach pragnę rozbudzać w sercach cześć i miłość ku Tobie i ufnosć w Twojej Wszechwładnej Opiece, abyś mogła tym łatwiej zbawiać wszystkich uciekających się do Ciebie”¹⁵.

Nie sposób zmierzyć, jaką ilość energii umysłu i serca poświęcił bł. Honorat, gdy stanąwszy przed koniecznością tworzenia i korygowania kolejnych edycji konstytucji i ustaw dla różnych zgromadzeń¹⁶ musiał sprostać wymogom integrowania prawa kanonicznego z teologią, a także precyzowaniu form wyrazu powinności zakonnych w różnych wspólnotach. Dla „Posłanniczek, Służek, Fabrycznych, Braci Sług Maryi i inne Ojciec sam ułożył [...]. Dla Sióstrzyчек Ubogich przerobił z zagranicznej ustawy. Dla Niepokalanek przetłumaczył sam z włoskiego ustawkę, dostosowując ją do potrzeb miejscowych. Dla Zwiastunek i Wspomożycielek zapożyczył

¹⁴ Por. G. Bartoszewski, *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, s. 362-363, przyp. 88.

¹⁵ H. Koźmiński, *Notatnik duchowy*, s. 465.

¹⁶ Prawie wszystkie wydane drukiem – por. J. Śliwa, *Bł. Honorat Koźmiński jako autor tekstów ustawodawczych dla założonych przez niego zgromadzeń zakonnych*, w: *Błogosławiony Honorat Koźmiński (Pokłosie beatyfikacji)*, red. G. Bartoszewski, R. Prejs, Warszawa: Wicepostulatura Sprawy Kanonizacji Bł. Honorata Koźmińskiego, 1993, s. 261-268.

od arcybrytów zagranicznych. Sercanki też na zagranicznych wzorował. Marylkom p. Witkowska napisała wraz z Ojcem¹⁷ – referuje E. Muśnicka. W odniesieniu do felicyjank sam ujawnił zakres żmudnej pracy, gdy w *Notatniku duchowym* zapisał: „przez około 30 lat byłem tym stale zajęty. 17 razy przerabiałem ich Konstytucje starając się, aby były coraz mniejsze – cały kufer mam zapakowany tymi pismami”¹⁸.

W latach 1884-1900 wydał Honorat Koźmiński kilka duszpasterskich opracowań związanych z nabożeństwem drogi krzyżowej¹⁹: *Droga krzyżowa w trzech sposobach do odprawiania podana*, Warszawa 1886; *Sześć sposobów odbywania Drogi Krzyżowej*, seria 1, Warszawa 1886, 1890, 1900; *Sześć dróg krzyżowych*, seria 2: *Gorzkie Żale i pieśni wielkopostne*, Warszawa 1884, 1900; *Sposób odbywania Drogi Krzyżowej*, Warszawa 1893.

Ponadto, pozostawił 33 zbiory kazań, opracowane albo zszyte, z których zachowało się 29; obejmują 1273 jednostki, w sumie licząc około 8000 stron maszynopisu. Najwięcej kazań wygłosił ojciec Honorat w latach 1853-1864 w Warszawie i następnie w Zakroczymiu w latach 1864-1892²⁰.

Do tych zasobów należy dołączyć jeszcze w tysiącach liczone listy różnego typu: do hierarchów kościelnych, przełożonych i współbraci, do poszczególnych zgromadzeń i do różnych osób (czasem ponad sto listów do jednego adresata, np. do felicyjanki Anieli Heleny Jeziorańskiej 113), listy okólne i przedmiotowe, długie i bardzo

¹⁷ Por. E.S. Muśnicka, *Ojciec Honorat z Białej kapucyn (1829-1916). Jego żywot i działalność*, cz. 1, mps powieł., Kraków 1925, s. 178-179, przyp. 2.

¹⁸ H. Koźmiński, *Notatnik duchowy*, s. 185.

¹⁹ Por. D. Olszewski, *Znaczenie bł. Honorata Koźmińskiego dla Kościoła w Polsce*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 126.

²⁰ Por. G. Bartoszewski, *Trójca Święta a Maryja w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, w: *Trójca Święta a Maryja. Materiały z sympozjum marioiologicznego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Marioiologiczne, Częstochowa, 6-8 IX 1999*, red. T. Siudy, K. Pek, Częstochowa: PTM, 2000, s. 340.

oszczędne w słowa. Ponad 60 tysięcy stron listów – jak podaje J. Marecki²¹; 21 tomów maszynopisu, około 3901 jednostek – precyzuje H.I. Szumił²².

Epistolografia Honorata powinna być przedmiotem odrębnych studiów i analiz, zarówno porównawczych, jak zgłębiających wielorakie aspekty i głębię ujęcia, w odniesieniu do określonej osoby czy wspólnoty. Wymaga to stosownych umiejętności lingwistycznych i teologicznych, jak również wrażliwości duchowej, która pozwoli wydobyć ze słów i formuł „ducha” zaleceń, rad, napomnień itd.

W ogólnej konkluzji można przyjąć, że przy każdym z gatunków pisarskich bł. Honorat wykazuje dobrą sprawność, choć w istocie zawsze intencja i treść górują u niego nad formą.

2. Wartość aktywności pisarskiej – jakość i pożytek

Najistotniejszą – z teologicznego punktu widzenia – ocenę wartości spuścizny pisarskiej Błogosławionego znajdziemy w tzw. *procesie o pismach* (1951-1971), stanowiącym składową procesu beatyfikacyjnego (1949-1988), który zakończył się wydaniem dekretu zatwierdzającego przez Kongregację dla Spraw Świętych.

Poza kontekstem beatyfikacyjnym, ale także z powodu rozgłosu o aktywności pisarskiej i opinii świętości, już za życia uwzględniano osobę Honorata Koźmińskiego w encyklopediach: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda (t. 7, Warszawa 1900, s. 145); *Podręczna encyklopedia kościelna*, red. ks. Zygmunt Chełmicki (t. 15-16, Warszawa 1908, s. 349-350). Poświęcano mu też uwagę w licznych ar-

²¹ J. Marecki, *Błogosławiony Honorat Koźmiński*, „Folia Historica Cracoviensia” 2009/2010, t. 15/16, s. 261.

²² Por. H.I. Szumił, *Bł. Honorat Koźmiński w świetle jego korespondencji do zgromadzeń*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 163.

tykułach, gdzie bywa oceniany rozmaicie²³, w zależności od tematu opracowania i kwestii związanych z mariawityzmem czy działalnością zakonotwórczą.

Już w rok po śmierci anonimowo (J. Muśkiewicz) opublikowano pracę: *O. Honorat z Białej, Komisarz Prowincji Polskiej Kapucynów*, Warszawa 1917 (ss. 55). Kilka lat później obszerną monografię przygotowała Stanisława Elekta Muśnicka, *Ojciec Honorat z Białej, kapucyn, 1829-1916. Jego żywot i działalność*, cz. 1-2, Kraków 1925 (ss. 224, 252; dodatki ss. V, 446). Z myślą o beatyfikacji kapucyni postarali się o napisanie biografii w języku francuskim, Ernest-Marie de Beaulieu OFMCap, *Un héros de la Pologne moderne. Le Père Honorat de Biala capucin*, Toulouse 1932 (ss. 414).

Na tych najwcześniejszych opracowaniach poprzestajemy, gdyż ilość późniejszych prac akademickich i innych edycji drukowanych, poświęconych osobie i dziełom Błogosławionego, przekracza rozmiary niniejszego opracowania. Zadowolimy się ocenami całościowo podsumowującymi, przywołując kilka z nich.

W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim podczas obchodów 10-lecia beatyfikacji o. Honorata (23-24 X 1998 r.) wicepostulator o. Gabriel Bartoszewski podkreślił, że Błogosławiony przejawiając wrażliwość na aktualne potrzeby społeczne, „pisał różne dzieła i dziełka, które dopomagały ludowi do pogłębienia ducha religijnego i codziennej pobożności [...]. Przez pióro wypowiadał się jego wielki duch apostoiski”²⁴.

O popularności tychże świadczy wielość wydań i życziwe recenzje, potwierdzające przydatność takiej aktywności pisarskiej w ówczesnym społeczeństwie. Bł. Honorat ujawnia w tych opracowaniach podziwu godną przenikliwość umysłu, gdy propaguje swo-

²³ Por. G. Bartoszewski, *Rys biograficzny o. Honorata Koźmińskiego kapucyna założyciela licznych zgromadzeń zakonnych*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 23.

²⁴ Tamże, s. 19.

iste kościelne *novum*: częstą Komunię świętą – postulat na ówczesne czasy nowoczesny²⁵, a przecież o. Honorat ośmielił się przestać przełożonym generalnym kilka egzemplarzy dekretu papieża Piusa X (z 20 XII 1905 r.) zalecającego codzienną Komunię świętą, postulował też praktyki pierwszopiątkowe. Powoływał się przy tym – np. w dziele *Święty Franciszek Seraficki*²⁶ – na uchwały Soboru Trydenckiego, który „pragnął, aby wierni przy każdym słuchaniu Mszy św. przystępowali do Stołu Pańskiego” (sesja XXII, rozdz. VI).

Odwagę wykazywał także świętobliwy Kapucyn w zakresie spraw społecznych, to znaczy tzw. kwestii robotniczej, którą podjęła encyklika papieża Leona XIII *Rerum novarum* (1891). Otwarcie krytykował o. Honorat ustrój kapitalistyczny, wybujały liberalizm gospodarczy, mrzonki socjalistów itd.²⁷

Doceniając walory tych ujęć, w minionych latach włożono wiele wysiłku, by udostępnić czytelnikom krytyczne opracowania różnych pism Błogosławionego, co zaowocowało m.in. edycjami:

- *Wybór pism*, oprac. F. Duchniewski OFMCap, G. Bartoszewski OFMCap, „Nasza Przyszłość” 1968, t. 28, s. 1-294, 2 nlb;
- *Wybór pism o. Honorata Koźmińskiego*, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1981-1988, cz. 1-5, w serii: *Polskie teksty ascetyczne*, t. 4-5, 9-11;
- *Notatnik duchowy*, przygotowany zespołowo pod kierunkiem G. Bartoszewskiego OFMCap, Warszawa 1991 (ss. 524); oraz jego francuski przekład: *Cahier spirituel*, trad. C. Billot, Paris 1995 (ss. 332);
- w latach 1997-2006 sfinalizowano wydanie korespondencji Błogosławionego z hierarchią kościelną, przełożonymi i braćmi Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów oraz członkiniami różnych

²⁵ D. Oiszewski, *Znaczenie bł. Honorata Koźmińskiego dla Kościoła w Polsce*, s. 125-126.

²⁶ Por. H. Koźmiński, *Święty Franciszek Seraficki*, t. 3, Warszawa: P. Laskauer i Spółka, 1905, s. 355.

²⁷ Por. D. Oiszewski, *Znaczenie bł. Honorata Koźmińskiego dla Kościoła w Polsce*, s. 128.

zgrupowań honorackich: *Pisma*, t. 1-13, red. H.I. Szumił przy współpracy z G. Bartoszewskim OFMCap. Najwcześniej wydano tomy: 1-2, 4-6, 8, 10, 12, Warszawa 1997-1998. Kolejne przygotowywano sukcesywnie, zwykle tomy obejmują kilka części ze względu na obfitość treści: tom 3, cz. 1-3; tom 7, cz. 1-2; tom 11; tom 13 i jako ostatni tom 9, cz. 1-4 (2006). Wydano więc drukiem to, co w pierwotnym założeniu nie było przewidziane do publikacji, podczas gdy czekają na publikację pisma adresowane w samym założeniu do ogółu.

Wśród najnowszych edycji należy zauważyć – wydane z okazji 140-lecia objawień w Gietrzwałdzie – opracowanie pt. *Chwała Jezusowi przez Maryję Niepokalaną Poczetą (Opis objawień w Gietrzwałdzie)*, Warszawa 2017. Wcześniej prezentował je o. G. Bartoszewski w „Studiach Warmińskich” 1977, R. 14, s. 349-363 (pt. *Niepublikowany rękopis Sługi Bożego o. Honorata Koźmińskiego, kapucyna*).

Na pytanie o to, jaka jest wartość dzieł o. Honorata, można odpowiedzieć ustosunkowując się syntetycznie do różnych aspektów jego pisarstwa:

- **w aspekcie literackim:** można powołać się na fakt, że redakcja „Przeglądu Powszechnego” przysłała mu propozycję zabrania głosu w sprawie zadań katolicyzmu w Polsce. W 1907 r. otrzymał zaproszenie na I Zjazd Pisarzy, organizowany przez Rogera Łubieńskiego, redaktora czasopisma „Wiara”²⁸. A zatem, był postrzegany jako pisarz, którego zdanie uwzględniono pośród innych liczących się głosów.

- **w aspekcie teologicznym:** „nie był teologiem sensu stricto”²⁹, uwarunkowania historyczne pozbawiły go możliwości ukończenia studiów, jednakże zgłębił prawdy wiary na tyle rzetelnie, że z łatwo-

²⁸ Por. Z. Kratochwil, *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn w klasztorze zakroczymskim*, s. 188 i 190, przyp. 38; zob. też, *Ojciec Honorat Koźmiński, pisarz-apostoł, „Pismo Okóine. Biuletyn Informacyjny Biura Prasowego Episkopatu Polski”* 1988, R. 21, nr 34, s. 21-26.

²⁹ G. Bartoszewski, *Błogosławiony Honorat jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, s. 345.

ścią czytał i cytował znaczących autorów i propagował – bez zwłoki (sic!) – nauczanie papieskie, pojmując jego powagę i aktualność. Znaczy to, że duszpastersko posługiwał się teologią „zdrową”, a swe dzieła ustawodawcze przygotowywał skrupulatnie i poddawał ocenie Stolicy Apostolskiej. Popularyzując zagadnienia franciszkańskie nadawał im rys duszpasterski, pragnąc – w duchu św. Franciszka – realizować chrześcijańskie odrodzenie społeczeństwa³⁰. Nadawał zatem kwestiom duchowościowym wymiar realnej formacji, co w zakresie teologii ma zawsze nieocenioną wartość.

- **w aspekcie ilościowym:** pozostaje bezkonkurencyjny nawet dla twórców XXI wieku, którzy korzystają z komputerów, internetu, elektronicznych zasobów źródeł. Motywacja nadprzyrodzona i pastoralna skutkowała wytrwałą pracą rodzącą obfite i dobre owoce.

- **w aspekcie form i warsztatu pisarskiego:** ekspertyza grafologiczna wykazała u niego łatwość pisan³¹, ale sam Błogosławiony zdawał sobie sprawę z braku odpowiedniego przygotowania do pracy pisarskiej. Nie powstrzymało go to jednak od podjęcia zarówno opracowania tekstów analitycznych, jak i tworzenia syntez (powieści). Jakość warsztatowa bł. Honorata nie ustępuje w tym względzie podstawowym wymogom akademickim, ponieważ długotrwały wysiłek i praktyczne działania wiodły go stopniowo – jako samouka – do uzyskania tych sprawności, które student i profesor nabywają w trakcie seminariów.

Najważniejszą częstkę waloryzującą spuściznę pisarką stanowi jednak motywacja, którą kieruje się Błogosławiony, na którą sam

³⁰ Por. R. Prejs, *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako propagator duchowości franciszkańskiej w Polsce w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 159.

³¹ Por. Z. Kratochwil, *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn w klasztorze zakroczymskim*, s. 188. Staraniem wicepostulatora w procesie o. G. Bartoszewskiego taką ekspertyzę wykonała w 1966 r. Carmen M. Affholder, paryska psycho-grafolog – por. M. Werner, *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn 1829-1916*, Poznań – Warszawa: Pajottinum, 1972, s. 473.

explicite wskazuje (nie musimy o niej wnioskować). Pragnął serafickiej żarliwości ducha dla siebie i dla innych, by ją osiągnąć, czynił liczne postanowienia, podejmował ćwiczenia ascetyczne i rzetelny rachunek sumienia z postanowień, po wielokroć oskarżał siebie za dawne grzechy, aby nie popaść w zadowolenie z dokonań i nie utracić ducha posłuszeństwa, znamienego dla wiary żywej.

3. Pisma bł. Honorata jako aktualny duchowy bodziec

Pisarskie zasoby Honorata Koźmińskiego dla nas, jego duchowych współbraci i sióstr, mogą stanowić mocny duchowy bodziec. Czego nieakademicki dziewiętnastowieczny pisarz może nauczyć żyjących w trzecim tysiącleciu Kościoła? Dlaczego postuluujemy lekturę, analizę, a nade wszystko dalsze edycje jego dzieł? Jak należałoby je czytać, by przynosiły pożytek?

Pierwszego argumentu zachęającego do lektury dostarcza nam ten, który wyniósł Honorata Koźmińskiego do chwały ołtarzy, św. Jan Paweł II. Wprowadzając Kościół w trzecie tysiąclecie – ze świadomością zbliżania się do kresu swego pontyfikatu i życia – podkreślił on, że „obok refleksji teologicznej” pomocą dla wierzących pozostaje zawsze to „wielkie dziedzictwo, jakim jest «teologia życia» *Świętych*” (list apostolski *Novo millennio ineunte*, nr 27).

Z teologii życia łatwiej przyswaja się wskazania wspomagające wiarę, ponieważ święci przyjmowali od Ducha Świętego szczególne światło dla ich wyrażenia i osobiście doświadczali „czegoś podobnego do doświadczenia Jezusa na krzyżu”, w którym paradoksalnie łączą się szczęście i cierpienie (por. tamże). Ich „dzieje duszy” wpisane w to pasyjno-szczęśliwe doświadczenie, odczytane odpowiednio głęboko, są bardzo przydatne dla zrozumienia tych twórczych inicjatyw, które podjęli i nam do kontynuacji przekazali (por. *Vita consecrata*, nr 37). Powinniśmy więc czytać pisma bł. Honorata najpierw w tym celu, by zgłębiać tajemnicę jego relacji z Bogiem i zrozumieć sens dzieł, które zainicjował.

Teologia jego życia – jako *przedmiot materialny* naszego namysłu – odczytywana poprzez tę „formę życia Ewangelii” (por. VC 18), jaką dla siebie obrał Wcielony Syn Boży (*przedmiot formalny*), w rezultacie doprowadza do przekonania, że obcujemy z osobą, której życie zostało autentycznie „opanowane przez Chrystusa” (por. VC 25) i przez Niepokalaną. Oglądając takie doświadczenie jako „fakt”, a nie jedynie postulat formacyjny czy ideę duchowościową, doznajemy pragnienia przyłączenia się do tego Wykonawcy Ewangelii i poznawania sekretu jego skuteczności także przez lekturę pism, w których kryją się różne wątki.

Teologia życia bł. Honorata i *teologia jego pism* – to składowe duchowości, w którą weszliśmy i której funkcją jest „dodawać ducha” pośród naszych codziennych powinności.

G. Bartoszewski uznał, że Honorata „życie i działalność apostołska charakteryzuje się totalizmem kultowym w odniesieniu do Maryi” jako Niepokalanie Poczętę³². Choć słowo „totalizm” kojarzy się negatywnie, gdy odniesiemy je do duchowego zawołania: *Totus Tuus Maryja* – zyskujemy skonkretyzowany bodziec (pobudkę) dla własnego ducha. Jeśli w Błogosławionym oddanie się Maryi i poddanie Jezusowi Chrystusowi skutkuje tak obfitymi „owocami życia”, oglądanymi w ramach tej całodziennej sesji naukowej, to z uświadomienia ich sobie wydobywa się bezgłośnie nawoływanie: „dąż do tej formy ducha... osiągnij to...”.

Św. Ambroży pisał o Matce Bożej, że „samo jej życie jest dla wszystkich nauką” (*De Virginibus*, II, 2). Dokonując podczas tej sesji oglądu życia, działań i pism Honorata Koźmińskiego musimy skonstatować, że jego pisarstwo, z całą swą różnorodnością form, stanowi efekt „wiary przeżytej” i zatroskanej o jej dojrzałość u innych. Różni się tym od teologii akademickiej – częstokroć zbyt – skoncentrowanej na dążeniach do systematyzacji, klasyfikacji, szlifowania formy według założeń danej szkoły badawczej. Pisarstwo bł. Honorata – obfite w treści – wyraża głębokie doświadczenie Boga, wiary i łaski, tych

³² G. Bartoszewski, *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, s. 345.

wieć dynamizmów, których nie wytłumaczy się i nie uściśli na sposób naturalny. Samo jego życie jest pouczające, więc trzeba je kontempio-ować. Pisma zaś wtajemniczają w jego sposób postrzegania spraw i io-gikę, według której postępował.

Można zaryzykować stwierdzenie, że raczej pobudzające bł. Ho-norata do częstej pracy z pomocą pióra są spokrewnione z tymi, o których pisał J. Ratzinger wskazując, że na człowieka zawsze od-działuje zarówno wiara, jak zwątpienie. Tkwią one wewnętrznie w nas i mocują się o pierwsze miejsce dla siebie. „Jak wierzącemu zdarza się, że będzie dławił się słoną wodą zwątpienia, którą oce-an nieustannie zalewa mu usta, tak samo niewierzący wątpi w swą niewiarę, w rzeczywistą całkowitość świata, który zdecydował się uznać za wszystko. [...] Tak więc jak wierzący wie, że mu zawsze grozi niewiara, i tę niewiarę musi zawsze odczuwać jako nieustan-ną pokusę – tak dla niewierzącego wiara pozostaje zawsze zagro-żeniem i pokusą w jego pozornie na zawsze zamkniętym świecie. Jednym słowem, nie ma ucieczki przed dylematem ludzkiego ist-nienia.”³³ Ten dylemat dochodzi do głosu u samego Honorata Koź-mińskiego, u tych, dla których pisze i także w nas samych.

Powinnością wszystkich, którzy w danej sytuacji są „mocni w wierze” (por. Rz 15,1; 1 P 5,9) pozostaje wspieranie tych, którzy się chwieją. Pisarstwo ojca Koźmińskiego zdecydowanie opiera się na tym motywie dostarczania człowiekowi odpowiednich środ-ków przydatnych w walce duchowej. Nie pisał „do szuflady” ani dla uzyskania dyplomów i stopni akademickich, nie dla sławy albo rozgłosu. Zabierał głos, gdy widział naglące potrzeby duchowe i społeczne. Forma wypowiedzi narzucała się sama, jak to stwier-dził w liście (1902) do generała zakonu, przyznając, że od pierw-szych lat kapłaństwa dostrzega, że „współcześni ludzie lubują się tylko w czytaniu próżnych powieści wysnutych z fantazji” i zasta-nawia się, dlaczego „nikt nie stara się napisać im w pełni praw-dziwej powieści o Bożej miłości”³⁴. Przygotowawszy takie dzieła,

³³ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, s. 41-42.

³⁴ Cyt. za: Z. Kratochwil, *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn w klasztorze zakrocym-skim*, s. 187.

potrafił czekać na sposobną chwilę i dopływ funduszy, by poprosić o pozwolenie na druk. Rezerwując na pisanie jakieś części nocy i dni, dysponując tak lichym narzędziem jak pióro maczane w kałamarzu³⁵, uzyskiwał efektowne rezultaty. Pozostawione przez niego rękopisy i maszynopisy – ciągle nieopublikowane – budzą wymownie naszą świadomość do przyznania, że czas już dojrzeć, aby „dojrzeć” ich wartość i przemyślnie zdobyć fundusze na ich udostępnienie ogółowi.

Pisma Błogosławionego to część spośród jego licznych dokonań dla dobra Kościoła Świętego. Tę dobrą część postawiliśmy sobie przed oczy, by na nowo dostrzec, że pisał on z intencją „ku chwale Bożej”, „dla formowania dusz”, „by cały kraj nasz wybawionym został z duchowego upadku”³⁶. Tak odbierając dzieła pisane bł. Honorata nie zadowolimy się przeczytaniem czegoś albo zacytowaniem, pojmując, że naszą powinnością jest z nich „wziąć ducha”, który ożywi nasze różnorakie działania, modlitwę, także pisanie... Oddając hołd Temu, który znajdował w sobie obfite zasoby „treści”, które przelewał w dzieła, aby Bóg z ich pomocą przemieniał dusze i życie, podziwiamy jego zdyscyplinowanie, dzięki któremu znajdował „dość czasu”, by tej formy apostołatu nie zaniedbywać.

Chyląc czoła przed Błogosławionym w duchu wdzięczności, pozostaje życzyć tutaj Obecny, by znajdowali także w sobie bogactwo treści, które są warte przekazywania innym – w formie rozpraw naukowych, dobrych artykułów o charakterze popularnym albo w formie listów pisanych do konkretnej osoby, potrzebującej duchowego zasilenia z naszej strony. Życzę też wystarczającej determinacji wewnętrznej do posługiwania się piórem albo klawiaturą z czystą intencją służyć Bogu i ludziom.

³⁵ Por. tamże.

³⁶ *Nowenna do Najświętszej Maryi Panny z Lurd* [Lourdes], Nowe Miasto 1914, stron 80, za: G. Bartoszewski, *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, s. 364.

Literatura

- Bartoszewski G., *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako promotor kultu Niepokalanej na ziemiach polskich*, „Salvatoris Mater” 2004, t. 6, nr 4, s. 345-366.
- Bartoszewski G., *Rys biograficzny o. Honorata Koźmińskiego kapucyna założyciela licznych zgromadzeń zakonnych*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 13-26.
- Bartoszewski G., *Trójca Święta a Maryja w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, w: *Trójca Święta a Maryja. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne*, Częstochowa, 6-8 IX 1999, red. T. Siudy, K. Pek, Częstochowa: PTM, 2000, s. 339-350.
- Filipiuk G., *Notatnik duchowy bł. Honorata Koźmińskiego*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2009, nr 1-2 (28-29), s. 210-218.
- Filipiuk G., *Świętość Honorata w opinii braci i siostr*, w: *W szkole świętości błogosławionego Honorata*, red. T. Płonka, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, Zakroczym: Centrum Duchowości „Honoratianum”, 2008, s. 119-144.
- Koźmiński H., *Katechizm zakonny*, b.d.m.
- Koźmiński H., *Katechizm zakonny na użytek nowicjatu*, b.d., mps, AWP.
- Koźmiński H., *Katechizm życia doskonalszego, czyli o doskonałości cnót*, b.m., 1896.
- Koźmiński H., List 113 do Ludwika Górskiego z 12 IX 1907 r., w: *Pisma, t. 13, Listy do różnych osób 1857-1916*, oprac. H.I. Szumił, Warszawa: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 2001, s. 202-204.
- Koźmiński H., *Notatnik duchowy*, red. G. Bartoszewski, Warszawa: Wiceposulatura Sprawy Kanonizacji Bł. Honorata Koźmińskiego, 1991.
- Koźmiński H., *Święty Franciszek Seraficki*, t. 3, Warszawa: P. Laskauer i Spółka, 1905.

- Kratochwil Z., *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn w klasztorze zakroczymskim (1864-1892)*, „Studia Płockie” 1999, t. 27, s. 181-191.
- Kratochwil Z., *Ojciec Honorat Koźmiński, pisarz-apostoĭ*, „Pismo Okóine. Biuletyn Informacyjny Biura Prasowego Episkopatu Polski” 1988, R. 21, nr 34, s. 21-26.
- Marecki J., *Błogosławiony Honorat Koźmiński*, „Folia Historica Cracoviensia” 2009/2010, t. 15/16, s. 245-264.
- Mazurek M., *Bibliografia prac o Honorata Koźmińskiego kapucyna (1829-1916)*, „Nasza Przyszłość” 1968, t. 28, s. 24-38.
- Muśnicka E.S., *Ojciec Honorat z Białej kapucyn (1829-1916). Jego żywot i działalność*, cz. 1, mps powiel., Kraków 1925.
- Oiszewski D., *Znaczenie bł. Honorata Koźmińskiego dla Kościoła w Polsce*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 119-136.
- Prejs R., *Błogosławiony Honorat Koźmiński jako propagator duchowości franciszkańskiej w Polsce w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 137-160.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, tłum. Z. Włódkowa, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2007.
- Szumił H.I., *Bł. Honorat Koźmiński w świetle jego korespondencji do zgromadzeń*, w: *Człowiek wielkiej mądrości i świętości. Błogosławiony Honorat Koźmiński kapucyn. Materiały z obchodów dziesiątej rocznicy beatyfikacji o. Honorata Koźmińskiego w Lublinie i Nowym Mieście n. Pilicą*, red. G. Bartoszewski, H.I. Szumił, M. Chmielewski, Lublin: Instytut Bł. Honorata Koźmińskiego, 1999, s. 161-198.
- Szymuła M., *Źródła i charakterystyczne elementy duchowości zgromadzeń honorackich zawarte w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1999, R. 12, z. 1, s. 229-238.

Śliwa J., *Bł. Honorat Koźmiński jako autor tekstów ustawodawczych dla założonych przez niego zgromadzeń zakonnych*, w: *Błogosławiony Honorat Koźmiński (Pokłosie beatyfikacji)*, red. G. Bartoszewski, R. Prejs, Warszawa: Wicepostulatura Sprawy Kanonizacji Bł. Honorata Koźmińskiego, 1993, s. 261-268.

Werner M., *Ojciec Honorat Koźmiński kapucyn 1829-1916*, Poznań – Warszawa: Paliottinum, 1972.

Netografia

Święty Franciszek Seraficki. Jego życie, wielkie dzieła, duch, dary, pisma i nauki, i ich odbicie w naśladowcach jego, t. 1-4, Warszawa 1901-1913, <http://digital.fides.org.poi/diibra> [dostęp: 12 X 2017].